

Ezzel az írással szeretném az őt megillető helyére tenni falunk emlékezetében Turcsek Ferenc nemzetközileg elismert ökológus - az élőlények és környezetük közötti kölcsönhatásokat vizsgáló tudós – személyét.

**Turcsek József. Ferenc munkássága a Csallóköz természeti értékeinek feltárásában
Dr. František Jozef Turček, CSc. (1915. december 3., Bádice-Béd – 1977. március 4., Banská Štiavnica-Selmecbánya)
(Dudich L. G. Sándor, RNDr. írásának rövidített változata)**

Ki is volt Turcsek (Turček) Ferenc? Indulásakor erdész és lelkes amatőr madarász, vadász és vadászati szakíró, erdőkártevők gyérítésének szakértője, természeti valamint emberi beavatkozás által sérült életközösségek nemzetközi elismerést nyert kutatója és ahogy az elismert cseh ökológus kollégája Jaroslav Pelikán (1975) jubiláris köszöntője jellemezte – **az első szlovákiai ökológus.**

Mivelhogy senki sem próféta a saját hazájában, mégis a bevezető elején odaítélt első szlovák ökológus díszítő jelző viselésének jogosságát Turcsek Ferenc születésének százéves évfordulója alkalmából rendezett konferencián egy sor külhoni és hazai szakember szakmai elismerésével egyetemben a honi tudós társadalom képviselői is egyértelműen megerősítették.

Turcsek Ferenc a korra jellemző szerény vidéki magyar néptanítói családban született 1915. december 3-án a Trábecs hegység nyugati lankái alatt megbúvó magyarok lakta kisközségben Bédén (Bádice, ma Szalakuz, Menyhe zoboraljai magyarul falvakkal együtt Podhorany néven összevont nagyközség). Turcsek szülőfaluja egyike volt Zoboralja egynéhány homogén színmagyar népességű falvainak, melyek népe a századok folyamán a nemzeti-nyelvi határon túli diaszpórában találta magát. Ennek eredményeként Turček gyermekkorától kiegyensúlyozottan bilingvis-kétnyelvű volt és azonkívül, vagy éppen azért az átlagon jóval túlmutató nyelvekben fogékonysággal áldotta meg a véletlen. Másodsorban intellektuális kibontakozására, a természet iránti érdeklődése kielégítésére, valamint a vadászat és az állatvilág iránti vonzalmára minden bizonnyal kedvező hatása volt a szülőfaluját körülvevő, jórészt a néhai magyar arisztokrácia erdőbirtokain folyó nagyvonalú, nemzetközi kapcsolatokkal is járó vadgazdálkodás és vadászat. (Az elefánti (Horné Lefantovce), gimesi (Jelenec), apponyi (Oponice), ürményi (Urmín, Mojmírovce), tótmegyeri (Slovenský Meder, Palárikovo), csicsói (Čičov) felvidéki nagybirtokokon és vadasparkokban folyó világhírű vadgazdálkodásáról volt szó.) Ugyanis alkotó életvitele kényszeréből következett, hogy autodidakta módon könnyen és gyorsan még néhány más nyelvet sajátított el szóban és írásban. Őt nyelven levelezett és publikált, egynéhány más szláv, angolszász és latin alapú szöveget olvasott szótárral vagy anélkül. Felnőtt korára széles látókörű demokrata európerre vált, messze elkerülte a társadalmi vagy nemzeti okokból harci táncokat csúrdöngölők társaságát mindkét szélirányból.

A fiatal Turcsek Ferenc sűrű atyai intelmek ellenére jószerevével messziről került a felsőbb fokú intézményes oktatást. Még középiskolai tanulmányait sem vitte matúráig, viszont összpontosítva az élővilágra és elsősorban a madarakra rengeteget olvasott. Közép-iskoláit megszakítva erdészeti szolgálatba lépett és szakvizsgát tett (1937-ben). Első állomáshelye Garamkövesden (Kamenica nad Hronom) volt (1934–35), majd a külső Kárpátokban a Kiszuca (Kysuca) völgyében találjuk Povinán (Povina) gróf Csáky Géza erdőbirtokán. Azután a tribecsi hegyek (Trábec) vadgazdálkodásukról híres hitbizományi birtokain képezte

magát, folytatta madártani és vadbiológiai megfigyeléseit. Alkalma adódott szülőfaluja környékén is madarászni így ismeretségbe került az apponyi, gimesi és elefánti, valamint a zobori káptalani birtokok tulajdonosaival, erdészeivel és vadőreivel. Már Povinán naplót vezetett, melyben részletesen jegyezte a tavaszi és őszi madárvonulási adatokat. 1936-ban kapcsolatba lépett a budapesti Madártani Intézettel, ahova rendszeresen elküldte érdekesebb megfigyeléseit. Ott segítőkész barátokra talált dr. Vasvári Miklós és dr. Keve András profi ornitológusok személyében, akikkel egy életre szóló szakmai és baráti kapcsolatot ápolt. Turcsek 1939-ben már Nyitrán működött a káptalan hitbizományi erdőbirtok erdészeként. Megírta és az Aquila (madártani folyóirat) közölte első kurta tudományos közleményét Nyitra madárvilágáról (Turcsek 1941). Ezért a kétéves katonai alapszolgálat letöltése után már az első Szlovák államban három évig (1939–1942) a megyei iparszövetségek és szervezetek hivatalának titkáráként működött, ahol szolgálati felügyelete alá tartozott a vadászat és vadgazdálkodás.

Mint a természetre és vadászatra fogékony serdülő ifjonc még ismerte gróf Apponyi Henriket a hírhedt indiai tigrisvadászt, akinek apponyi és kovárci erdeiben a harmincas évek legelején vice-versa indiai nábobok és maharádzsák vadásztak szarvasra, muflonra (APPONYI 1931). A szomszédos gimesi Forgách birtokon honosították meg először a muflont a Kárpátokban, Mezőkeszin (Poľný Kesov) az ürményi (Urmín, Mojmírovce) Hunyadi grófok birtokán rendezték meg az első felvidéki lóversenyeket és Hunyady László is hírhedt Afrika-vadász volt. De ott voltak a Károlyiak rekord apróvad vadászatai tótmegyeren (Slovenský Meder, Palárikovo), **a Kálnokyak birtoka Csicsón (Čičov) arová Turcsek eljárt még a háború előtt - A néhai Sabran-Pontevès hercegek csicsói (Čičov) uradalmát gróf Kálnoky (Aladár) Sándor birtokolta a századfordulót követően. Turcsek a harmincas évek óta családosan látogatta Csicsót, ahol a birtokon vadászott majd a háború után rendszeresen kutatta a dunamenti ligeterdőket és mocsarakat – felesége Hennyey Anna és a csicsói jegyző felesége Rudinský Lukašné H. Valéria, tanítónő testvérek voltak -**, vagy a Motesiczkyek pagonyai a szomszédos Bars megyében. Kishonunkra jellemző jelenségként könyvelhetjük el, hogy ezeken a felvidéki, jórészt Nyitra megyei vadászati illetve vadgazdálkodási hagyományokon nyert aztán 1928-ban beteljesülést egy nemzetközi vadászszervezet megalapítása, melynek előfutára volt az Érsekújvári deklaráció (Novozámocká deklarácia).

Turcsek egész pályafutása során művelte az ornitológia - a madártan szakmailag egyre igényesebb szakterületeit. Hazánkban elsőként figyelmeztetett az állatvilág komplex, kvantitatív vagyis mennyiségi kutatásának fontosságára, az állományok felmérésének jelentőségére és a különböző állattársulások összetételének vizsgálatára (TURČEK 1947). Úttörő munkássága jelentős hányadát az állatok táplálékának tanulmányozására való ösztönzésben, a mennyiségi vizsgálatok módszertani irodalmának, valamint a madarak-emplősök és a fás növényzet kölcsönhatásait vizsgálандó kézikönyvek megírásában teljesedett ki (TURČEK 1956, 1958, 1961, 1967).

A második világháború vége a front átvonulásával Turčekékat már családosan Kovárcon (Kovarce) illetve Nyitrán érte, időközben feleségének Hennyey Annának megszülettek Anna leánya, valamint fiai László és Iván.

Megalakult az erdészeti hagyományairól közismert Selmecebányán az Állami erdészeti kutatóintézet (Štátna výskumné ústav lesnícke v Banskej Štiavnici). A világháború előtti szervező tevékenysége és vadászati, valamint ornitológiai irodalmi tevékenysége alapján Turčeket 1946. október elsejével alkalmazták tudományos segéderőként az intézet Erdőgondozási és erdőbiológiai osztályán. Széleskörű tájékozottsága, szakmai ismeretei valamint kezdeményezői nyomán gyors előmenetelben volt része és csakhamar az igazgatóhelyettesi tisztséget tölthette be. Ezt a szakmai sikerét főleg munkabírásának köszönhetette, amely nagyvolumenű terepkutatásból, külhoni kutatási módszerek alkalmazásából, új módszerek kidolgozásából, szakdolgozatok közléséből és szerteágazó tudományos levelezésből állt. Turček ebben a 10-12 éves alkotói korszakában (1947-1958) éves átlagban 25 tudományos szakdolgozatot és egyéb könnyebb fajsúlyú közleményt írt és közölt le 5 nyelven, 8 európai országban, de a tengeren is túl Japánban, az Egyesült Államokban. Turček akkor alapozta meg nemzetközi hírnevét, elismerését és későbbi tudományos

fokozatának megszerzését az SzTA (SAV) égisze alatt. (1967-ben a CsTA-n Brünnben megvédte doktori disszertációs munkáját, majd 1975-ben elnyerte a biológiai tudományok kandidátusa CSc címet.)

Annak az idillikusnak is mondható, Turcsek teljében alkotó időszakának vetettek véget az ötvenes évek végén országszerte kommunista pártvonalon eszközölt „átvizsgálások”. Turček Ferenc meg nem érdemelt meghurcolása az erdészeti kutatóintézetben korjelenség volt, tizezrekre rúgott ama entellektüelek száma, akiket mondvacsínált hibák, bűnök okán bélyegeztek meg, tettek ki állásaikból, esetleg kényszerítették elhagyni szülőföldjüket. Hogy Turček mégsem kényszerült kazánfűtést képesítő vizsgát tenni, az feltehetően a cseh, magyar (Balogh János professzor), lengyel és szovjet kollégái megfelelő politikai helyeken való sorozatos beavatkozásának tudható be. A munkából való elbocsátását végül is megúsza, ugyan lefokozva, de mégiscsak a szlovák erdészeti kutatás megtúrt páriája maradhatott napi ingázással Zólyomba illetve heti bejárónak Liptóújívárra (Liptovský Hrádok).

Az enyhülés éveinek kellett eljönniük, hogy a Szlovák tudományos akadémia Tájökológiai intézete tárt karokkal fogadja Turcseket egy kiemelt kutatói státuszra, és egy „testreszabott” kutatóállomást alapítson és szereljen fel Selmecebányán, Turcsek tudományos hagyományokban bővelkedő lakóhelyén 1964-ben.

Itt a természettudós egyik bensőségesen meghitt kutatási témaköréről kell szólnunk, amely koronként változó intenzitással végigkísérte egész alkotó élete folyamán. Turcsek a Duna és a Dunatáj nemcsak értő megfigyelője, kutatója és szakírója, hanem egyenesen a nagy európai folyam rejtett élővilágának szerelmese volt. Nevezetesen éppen ezért érzékenyen érintették a Csallóköz kedvezőtlen környezeti-természeti változásai, melyek a vizek lecsapolásával, a mező- és erdőgazdaság kemizációjával voltak ok-okozati kapcsolatba hozhatók. Néhány dolgozatában foglalkozott a Csallóköz állatközösségeinek elszegényedésével (pauperizációjával) a térség biológiai sokszínűségének kedvezőtlen változásaival és azok előrejelzésének lehetőségeivel (TURČEK 1954, 1957, 1964, 1972 stb.)

Látnokinak is mondható véleménye a Dunai vízmű létesítése és működése okozta nagyon valószínű természeti változásokról, károkról ellenben elhanyagolható energiahozamáról csak szakmabeli, jórészt ugyanazon vércsoportú biológus kollégái emlékezetében maradt fenn. Talán éppen a gondviselés rendezte el a dolgokat úgy, hogy a Duna szerelmese már nem érhetette meg a vízmű építésével járó természeti és erkölcsi károkat és azok társadalmi következményeit, nemkülönben a déli szomszédokkal való gusztustalan perpatvar nemzetközi színen. Turcsek Ferenc hosszú súlyos betegsége következtében családja körében hunyt el Selmecebányán 1977. március 4-én. Családi sírhelyük több XIX. századbeli selmecebányai akadémikus síremlékével egyetemben a frauenbergi temetőben található meg.

Dudich S. L. Gy. RNDr. a dunaszerdahelyi múzeumi értesítő 24/2019 számában megjelenő írásának rövidített (kivonatolt) változata

Köszönöm Dudich úrnak, hogy felhívta figyelmemet Turcsek Ferenc munkásságára és eljuttatta az írását hozzám.